

Ivan Đokić

asistent – pripravnik Pravnog fakulteta, Beograd

USLOVNA OSUDA

Apstrakt: U radu je data kratka analiza uslovne osude kao posebnog tipa krivične sankcije. Pored uvodnog dela u kome je ukazano na značaj i mesto ove mere u sistemu krivičnih sankcija, dat je i sumaran osvrt na nastanak i različite sisteme uslovne osude. Posebna pažnja posvećena je načinu regulisanja ove sankcije u važećem Krivičnom zakoniku koji unosi nekoliko novih rešenja u ovoj materiji u odnosu na ranije krivično zakonodavstvo. Uz razmatranje svrhe, uslova za izricanje i opozivanje osnovnog oblika uslovne osude dato je i par zapazanja o uslovnoj osudi sa zaštitnim nadzorom.

Ključne reči: mere upozorenja, uslovna osuda, izricanje, opozivanje uslovne osude, uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom.

UVOD

U savremenom krivičnopravnom sistemu i politici suzbijanja kriminaliteta uopšte, sve značajnije mesto zauzimaju one krivičnopravne mere koje ne obuhvataju lišavanje slobode učinioca krivičnog dela, već nasuprot njegovo ostavljanje i potrebno tretiranje na slobodi. Jedna od takvih krivičnopravnih mera jeste i uslovna osuda koja se polazeći od kritike kratkovremene kazne lišenja slobode javila kao posledica saznanja da se svrha kazne u određenim slučajevima može postići i bez njenog izricanja, odnosno izvršenja.¹

Uslovna osuda i sudska opomena čine posebnu vrstu krivičnih sankcija koje se obično nazivaju merama upozorenja, opomene, tj. admonitivnim sankcijama. Nastale su kao reakcija na klasičan sistem krivičnog prava i kaznu kao jedinu krivičnu sankciju, koja je svojom represivno – etičkom funkcijom trebalo da ostvari pravednu i srazmernu odmazdu prema učiniocu krivičnog dela, vaspostavljajući tako, krivičnim delom narušenu ravnotežu u pravnom i moralnom poretku. Novo shvatanje u nauci krivičnog prava tvrdilo je da kazna ne može biti jedini lek protiv kriminaliteta, ukazujući pritom na njenu potpunu neprimerenost u odnosu na određenu kategoriju učinilaca i da je u skladu sa zahtevima moderne kriminalne politike treba izbeći kad god je moguće istu svrhu postići blažom merom. Zamišljena kao alternativa kazni, pre svega kazni lišenja slobode u kratkom trajanju,² uslovna osuda je vrlo brzo nakon ozakonjenja potvrdila svoje prednosti i pozitivne strane, tako da danas predstavlja najčešće izricanu krivičnu sankciju. Iako ona istovremeno predstavlja i humanizaciju sistema krivičnih sankcija, to nije bio razlog za njeno uvođenje i pri-

1 Bejatović S.: *Uslovna osuda – nastanak, sistemi i sadašnje stanje s posebnim osvrtom na jugoslovensko krivično zakonodavstvo*, Beograd, 1983, str. 8.

2 Od druge polovine devetnaestog pa sve do osamdesetih godina dvadesetog veka provejava odbojan stav prema kratkotrajnim kaznama lišenja slobode i traganje za njenim alternativama.

hvatanje u savremenom krivičnom pravu kako neki tvrde, već je razlog za njeno široko prihvatanje i čestu primenu, upravo njena efikasnost bez nekog naročitog angažovanja od strane države.³ Time je uslovna osuda mjera na liniji depenalizacije, odustajanja od kazne, od kažnjavanja i svega onog što je tradicionalno vezano za pojam klasične kazne.⁴

U naše krivično zakonodavstvo uslovna osuda je uvedena donošenjem Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije iz 1929. godine iako je u Srbiji još 1906. godine izrađen projekat zakona o uslovnoj osudi, ali koji, zbog otpora protivnika uslovne osude uz obrazloženje *da je za našu zemlju uvođenje uslovne osude podražavanje jedne strane novotarije a ne stvarna potreba*,⁵ nije usvojen.⁶

Novi Krivični zakonik unosi niz novina u regulisanju uslovne osude u odnosu na ranije važeće zakonodavstvo pa će postojeće rešenje činiti pretežni deo ovog rada uz kratak osvrt na nastanak i različite sisteme uslovne osude.

NASTANAK I SISTEMI USLOVNE OSUDE

Nastanak uslovne osude vezuje se za praksu engleskih sudova u prvoj polovini devetnaestog veka. U svom začetku ona je značila privremeno, uslovno odustajanje od kažnjavanja učinioca za koga je utvrđeno da je učinio delo i da je krivično odgovoran i njegovo podvrgavanje, za izvestan period određenom nadzoru.⁷ Ukoliko učinilac uspešno prođe period probe izostaje primena kazne. Uslovno odlaganje izricanja kazne bilo je moguće zbog odvojenosti odluke o krivici i odluke o kazni koje su pripadale različitim procesnim subjektima. O prvoj je odlučivala porota, o drugoj sud. Pošto porota donese svoju odluku o krivici okrivljenog, moguće je da sudija donošenje odluke o kazni odloži. Iz toga je proizašla jedna ideja koja se počela primenjivati u praksi. Ona se sastoji u tome da se kazna u određenim slučajevima uopšte i ne izrekne, ako se osuđeni pridržava postavljenih uslova, jer se može smatrati da je time postignut cilj i bez izricanja i izvršenja kazne.⁸ Ova praksa je kasnije ozakonjena u SAD i po ovom sistemu, koji se naziva anglosaksonski (probacija), uslovna osuda je samostalna krivična sankcija, čija je suština stavljanje učinioca za određeni period, pod nadzor odgovarajuće službe,⁹ uz pristanak uslovno osuđenog.

Kontinentalni sistem uslovne osude nastao je u Belgiji i Francuskoj krajem devetnaestog veka i po njemu je uslovna osuda tešnje vezana za kaznu, jer predstavlja u stvari samo modalitet izricanja kazne. Takva uvjetna osuda je kazna, modificirana samo u pogledu svoga izvršenja.¹⁰ Uslovnom osudom kontinentalnog tipa učiniocu

3 Stojanović Z.: *Krivično pravo – opšti deo*, Beograd, 2006, str. 298.

4 Bačić F.: *Krivično pravo – opći dio*, Zagreb, 1986, str. 496.

5 Vasiljević T.: *Uslovna osuda*, Beograd, 1935, str. 124.

6 I projekat krivičnog zakonika iz 1910. godine sadržao je odredbe o uslovnoj osudi u čl. 69-73, međutim isti zbog usledelih ratova nije ozakonjen.

7 Srzentić N., Stajić A., Lazarević Lj.: *Krivično pravo – opšti deo*, Beograd, 2000, str. 376.

8 Stojanović Z.: Uslovna osuda u novom Krivičnom zakonu SFRJ, *Glasnik advokatske komore Vojvodine*, Novi Sad, 1977, str. 24.

9 Srzentić N., Stajić A., Lazarević Lj.: *nav. delo*, str. 378.

10 Bačić F.: *nav. delo*, str. 499.

se preti izvršenjem izrečene kazne, tj. to je pretnja tačno određenom kaznom, dok se u anglosaksonskom sistemu preti dovršenjem postupka u kome će kazna biti odmerena i izrečena. Međutim, za oba sistema karakteristično je da se učiniocu preti primenom kazne ako se u određenom roku ne pridržava postavljenih uslova. To je ono što uslovnoj osudi obezbeđuje efikasnost. Zakonska pretnja kaznom koja deluje generalno prema svim potencijalnim učiniocima krivičnih dela, kod uslovne osude se pojačava u odnosu na individualno određenog učinioca.¹¹ Po ovom sistemu uslovno osuđeni se po pravilu ne stavlja pod nadzor određene službe i izricanje uslovne osude nije uslovljeno njegovim pristankom, već sud može odložiti izvršenje kazne ako su za to ispunjeni zakonom predviđeni uslovi.

Ipak, ovo razlikovanje sistema uslovne osude je relativnog značaja, jer je suština oba sistema ista, do primene kazne neće doći ako se osuđeni pridržava postavljenih uslova. Zbog toga oštro suprotstavljanje ovih sistema nije prihvatljivo, a s obzirom na činjenicu da nacionalna zakonodavstva na veoma različit način regulišu uslovnu osudu moglo bi se tvrditi da ima onoliko uslovnih osuda koliko je država koje su je primile.

USLOVNA OSUDA U KRIVIČNOM ZAKONIKU

Mere upozorenja predstavljaju posebnu vrstu krivičnih sankcija u našem krivičnom zakonodavstvu. Kao zamene za kaznu uslovna osuda i sudska opomena imaju cilj da se upozorenjem uz pretnju kazne ili samo upozorenjem utiče na učinioca da više ne vrši krivična dela. Svrha uslovne osude i sudske opomene je ostvarivanje principa da je kazna, a naročito kazna lišenja slobode, krajnje sredstvo (*ultima ratio*), odnosno da ne treba primenjivati strože sankcije sve dok se opšta svrha krivičnih sankcija može postići blažom vrstom sankcije.¹² Međutim, dok sudskom opomenom sud izražava samo društveno – etički prekor zbog učinjenog krivičnog dela, upozoravajući učinioca da mu može biti izrečena stroža krivična sankcija ako i dalje vrši krivična dela, uslovna osuda predstavlja pojačan vid opomene, pretnju konkretno utvrđenom kaznom koja se pod određenim uslovima može realizovati. Upozorenje koje sadrži jednu realnu i ozbiljnu pretnju kaznom, sasvim je nešto drugo od običnog „upozorenja“, koje to u stvari i nije nego samo obična opomena, ukor.¹³

Za razliku od sudske opomene čija je primena veoma retka,¹⁴ uslovna osuda je naišla na široko prihvatanje i predstavlja najčešće izricanu krivičnu sankciju.¹⁵

KZ donosi nekoliko novina u zakonskom regulisanju uslovne osude. Uopšte od svog uvođenja u naše zakonodavstvo uslovna osuda je menjala svoju prirodu. Dok je po KZ iz 1951. godine bila u stvari samo modalitet izricanja kazne po KZ iz 1977.

11 Stojanović Z.: Uslovna osuda u novom Krivičnom zakonu SFRJ, *nav. delo*, str. 24.

12 Stojanović Z.: *Komentar Krivičnog zakonika*, Beograd, 2006, str. 240.

13 Stojanović Z.: Uslovna osuda u novom Krivičnom zakonu SFRJ, *nav. delo*, str. 27.

14 Sudsku opomenu većina evropskih krivičnih zakonodavstava uopšte ne poznaje kao krivičnu sankciju. U naše krivično pravo uvedena je Novelom iz 1959. godine.

15 Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku u periodu od 2000. do 2004. godine procenat izrečenih uslovnih osuda u odnosu na ukupan broj izrečenih krivičnih sankcija iznosi oko 50%. Za isti period procenat primene sudske opomene kreće se oko 1% godišnje.

godine imala je status zasebne krivične sankcije. Takvo rešenje zadržava i novi KZ po kome je uslovna osuda samostalna krivična sankcija, *što je karakteristično za uslovnu osudu anglosaksonskog tipa*.¹⁶ Ipak, zbog toga što se učiniocu ne pretilo dovršenjem postupka u kome će naknadno biti odmerena i izrečena kazna, već konkretno određenom (utvrđenom) kaznom i što se on po pravilu ne stavlja pod nadzor određene službe, uslovna osuda u našem pravu je bliža uslovnoj osudi kontinentalnog tipa. No, značaj ovog podvođenja pod određeni sistem je mali.

Pored toga što određuje opštu svrhu krivičnih sankcija¹⁷ KZ kod svake pojedine vrste krivičnih sankcija¹⁸ određuje i njihovu posebnu svrhu. U okviru opšte svrhe krivičnih sankcija, svrha uslovne osude i sudske opomene je da se prema učiniocu lakšeg krivičnog dela ne primeni kazna kad se može očekivati da će upozorenje uz pretnju kazne (uslovna osuda) ili samo upozorenje (sudska opomena) dovoljno uticati na učinioaca da više ne vrši krivična dela (čl. 64 KZ). Svrhom uslovne osude i sudske opomene određeni su istovremeno i uslovi za njihovo izricanje, odnosno odredbu čl. 64 treba dovesti u vezu sa normama kojima se neposredno predviđaju pretpostavke za izricanje ovih sankcija.

Zamena kazne uslovnom osudom moguća je samo kod lakših krivičnih dela.¹⁹ Samo kod takvih krivičnih dela se može postići svrha kazne i bez njenog izricanja. Potrebno je da se radi o lakšem krivičnom delu kako in abstracto, tako i in concreto.²⁰ Krug lakših krivičnih dela određen je uslovima koji se odnose na utvrđenu i propisanu kaznu. Međutim, dok je sudsku opomenu moguće izreći samo za dela koja su i od strane zakonodavca određena kao lakša,²¹ primena uslovne osude moguća je i kod dela koja se zbog svoje prirode i težine ne mogu smatrati takvim. I pored toga što ovaj uslov nije dovoljno precizno određen kod uslovne osude *treba ga uzeti kao važan element prilikom odlučivanja da li će biti izrečena uslovna osuda i tretirati ga kao uslov koji mora biti kumulativno ispunjen sa uslovima propisanim u članu 66*.²²

Uslovna osuda i sudska opomena su supstituti kazne i njihov je cilj izbegavanje primene kazne kada se pretnjom može ostvariti svrha krivičnih sankcija. I uslovna osuda i sudska opomena rezultat su kriminalne politike koja se zasniva na principima suprotnim klasičnom retributivnom krivičnom pravu, prema kome kazna uvek mora da prati krivično delo.²³ Naročito je uslovna osuda efikasna alternativa

16 Stojanović Z.: *Komentar Krivičnog zakonika, nav. delo*, str. 243.

17 Opšta svrha propisivanja i izricanja krivičnih sankcija je suzbijanje dela kojima se povređuju ili ugrožavaju vrednosti zaštićene krivičnim zakonodavstvom (čl. 4 stav 2 KZ).

18 Osim kod vaspitnih mera; njihovu svrhu određuje Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica (čl. 10 ZOMUKD).

19 Po Osnovnom krivičnom zakonu (OKZ) ovaj elemenat u svrši uslovne osude i uslov za njenu primenu bio je drugačije jezički formulisan. Čl. 51 OKZ predviđao je da se uslovna osuda može dati samo za manje društveno opasna dela krivično odgovornom učiniocu (što je nepotrebno, jer uslovna osuda je alternativa kazni i moguće je izreći samo učiniocu koji je kriv za učinjeno delo).

20 Stojanović Z.: *Komentar Krivičnog zakonika, nav. delo*, str. 242.

21 Sudska opomena je ograničena samo na dela za koja je propisana kazna zatvora do jedne godine ili novčana kazna, uz mogućnost izricanja i za dela za koja je propisan zatvor do tri godine ako je to izričito predviđeno kod pojedinih krivičnih dela (čl. 77 KZ).

22 Stojanović Z.: *Komentar Krivičnog zakonika, nav. delo*, str. 243.

23 Bejatović S.: Mesto i značaj uslovne osude i sudske opomene u sistemu krivičnih sankcija - in: *Aktuelna pitanja kriminalne politike u Jugoslaviji*, Herceg Novi, 1986, str. 165.

kazni u sferi lakšeg kriminaliteta. Stvorena je prodorom ideja sociološke škole i kritike pre svega kratkotrajnih kazni lišenja slobode. Negativne posledice kratkih zatvorskih kazni, delom i zbog nedostataka na planu izvršenja, uslovile su traganje za adekvatnijim sredstvima krivičnopravne zaštite. Na to je uticalo i drugačije gledanje na cilj kazne, davanje prednosti specijalnoj prevenciji, okrenutost na tretman i resocijalizaciju što zbog svog nedovoljnog trajanja kratkotrajna kazna lišenja slobode nije mogla da ostvari.

Najzad, bitan elemenat u svrsi uslovne osude i sudske opomene je očekivanje suda da će sama osuda, tj. pretnja kaznom dovoljno uticati na učinioca da više ne vrši krivična dela. Dakle mora se raditi o učiniocu koga *sopstvena ličnost i prošlost preporučuju za ovu meru*,²⁴ koga nije neophodno kazniti da bi se na njega popravno uticalo. Uslovna osuda i sudska opomena su prema tome gotovo isključivo mere specijalne prevencije *orijentisane prema učiniocu krivičnog dela, njihovom primenom treba pre svega vaspitno uticati na učinioca da ne ponovi delo*.²⁵

Bitni elementi uslovne osude kao samostalne krivične sankcije u KZ jesu utvrđena kazna i vreme proveravanja.²⁶ Uslovnom osudom sud učiniocu krivičnog dela utvrđuje kaznu i istovremeno određuje da se ona neće izvršiti, ako osuđeni za vreme koje odredi sud, a koje ne može biti kraće od jedne niti duže od pet godina (vreme proveravanja) ne učini novo krivično delo (čl. 65 st. 1 KZ). Za razliku od KZ iz 1951. godine po kome je uslovna osuda bila samo modalitet izricanja kazne,²⁷ po novom KZ (a takvo je rešenje uvedeno reformom krivičnog zakonodavstva 1976. godine) uslovna osuda predstavlja zasebnu krivičnu sankciju. Posledica toga je da se kazna, za koju je uslovna osuda i dalje tesno vezana, pojavljuje kao utvrđena (sud izriče uslovnu osudu a ne kaznu). Tako je kazna postala sastavni deo uslovne osude i njena bitna sadržina, dok je ranije bilo suprotno, uslovna osuda je bila sastavni deo kazne, tj. samo jedan od načina izricanja kazne koja se mogla izreći uslovno, ili bezuslovno.²⁸

Vreme proveravanja određuje sud u svakom konkretnom slučaju po svojoj oceni, a ono po nekim shvatanjima zavisi pre svega od visine utvrđene kazne.²⁹ No, du-

24 Vasiljević T.: *nav. delo*, str. 46.

25 Srzentić N., Stajić A., Lazarević Lj.: *nav. delo*, str. 373. Jedan od najčešćih prigovora uslovnoj osudi jeste njeno slabljenje generalne prevencije. Kritičari ove mere su isticali da ona čak stimuliše učinioce lakših krivičnih dela, da se svako rađa s pravom da nekažnjeno učini jedno lakše krivično delo. Međutim, ovakvi prigovori ne stoje. Određeni učinci na planu generalne prevencije se ne mogu negirati uslovnoj osudi, jer njena primena nije automatska, učinilac nema pravo na uslovnu osudu, to je isključivo ovlašćenje suda koji je može ali ne mora dati kad su za to ispunjeni zakonom propisani uslovi. Uostalom svrha mera upozorenja se ostvaruje u okviru opšte svrhe krivičnih sankcija, koja se pojednostavljeno može odrediti kao suzbijanje kriminaliteta propisivanjem i izricanjem krivičnih sankcija, tj. uticanjem kako na učinioca krivičnog dela tako i na sve potencijalne učinioce da se uzdrže od inkriminiranih ponašanja.

26 Stojanović Z.: *Krivično pravo – opšti deo*, *nav. delo*, str. 299.

27 Pri osudi na kaznu zatvora do dve godine ili na novčanu kaznu sud može presudom *odložiti izvršenje izrečene kazne* pod uslovom da osuđeni u određenom roku koji ne može biti kraći od jedne ni duži od pet godina ne učini sa umišljajem novo isto tako teško ili teže krivično delo (čl. 48 KZ iz 1951. godine).

28 Stojanović Z.: *Uslovna osuda u novom Krivičnom zakonu SFRJ*, *nav. delo*, str. 31.

29 Vid. Tahović J.: *Komentar Krivičnog zakonika*, Beograd, 1956, str. 206.

ljina roka ovisi o ocjeni ličnosti učinioca, o vjerojatnosti ponovnog izvršenja krivičnog djela; kraći rok odgovara ličnosti s pozitivnijom prognozom; čim je vjerojatnost izvršenja novog djela veća, prognoza slabija – vrijeme kušnje je dulje.³⁰ Vreme proveravanja ne može trajati kraće od jedne niti duže od pet godina i počinje teći od dana pravosnažnosti sudske odluke kojom je izrečena uslovna osuda. U sudskoj praksi je bilo sporno može li se vreme proveravanja utvrđivati i u mesecima ili samo u punim godinama. Iako se zakonodavac o tome ne izjašnjava izričito nema prepreke za tumačenje da je vreme proveravanja moguće utvrditi i na pune godine i na pune mesece.

Osnovna obaveza uslovno osuđenog je da ne izvrši novo krivično delo dok traje vreme proveravanja. Pored ove, sud može u uslovnoj osudi odrediti da će se kazna izvršiti i ako osuđeni u određenom roku ne vrati imovinsku korist pribavljenu izvršenjem krivičnog dela, ne naknadi štetu koju je prouzrokovao krivičnim delom ili ne ispuni druge obaveze predviđene u krivičnopravnim odredbama (npr. kod krivičnog dela zagađenje životne sredine iz čl. 260 KZ sud može ako izrekne uslovnu osudu odrediti obavezu učiniocu da u određenom roku preduzme određene propisane mere zaštite, očuvanja i unapređenja životne sredine). Rok za ispunjenje tih obaveza utvrđuje sud u okviru određenog vremena proveravanja (čl. 65 st. 2 KZ).³¹

Ukoliko je uz uslovnu osudu sud izrekao i neku meru bezbednosti ona se izvršava, tj. nije moguće uslovno odložiti njeno izvršenje (čl. 65 st. 3 KZ).

Ako učinilac u toku vremena proveravanja ne učini krivično delo i pridržava se i ostalih obaveza pretnja kaznom se gasi, u suprotnom rađa se osnov za obavezno ili fakultativno opozivanje uslovne osude.

USLOVI ZA IZRICANJE USLOVNE OSUDE

Uslovi za izricanje uslovne osude propisani su odredbom čl. 66 KZ i odnose se na utvrđenu, tj. propisanu kaznu i na učinioca.

Uslovna osuda se može izreći kad je učiniocu utvrđena kazna zatvora u trajanju do dve godine (čl. 66 st. 1 KZ). Izricanju uslovne osude prethodi utvrđivanje kazne, tj. sud odmerava kaznu shodno opštim pravilima bez obzira da li se radi o jednom delu ili delima učinjenim u sticaju, i ako utvrdi kaznu zatvora do dve godine može, uz ispunjenost i ostalih uslova, izreći uslovnu osudu. Ovakvim rešenjem KZ unosi znatno ograničenje u pogledu mogućnosti izricanja uslovne osude. Iako je visina utvrđene kazne zatvora ostala ista kao i u ranijem zakonodavstvu, KZ više ne predviđa mogućnost utvrđivanja novčane kazne uslovnom osudom. To je pitanje i ranije bilo sporno, jer uslovna osuda bitno menja kvalitet ukoliko se učiniocu preti

30 Bačić F.: *nav. delo*, str. 504-505.

31 Sud može u uslovnoj osudi odrediti ispunjenje samo onih obaveza koje su predviđene krivičnopravnim odredbama. Tako je Okružni sud u Beogradu našao da se osnovano pobija žalбом prvo stepena presuda Opštinskog suda u Obrenovcu kojom je uz uslovnu osudu za krivično delo nasilja u porodici određena dodatna obaveza okrivljenom da uredno plaća izdržavanje supruzi za zajedničku decu, jer ta obaveza nije predviđena krivičnopravnim odredbama za ovo krivično delo (vid. presudu Okružnog suda u Beogradu Kž. 1362/06 i presudu Opštinskog suda u Obrenovcu K. 339/05).

novčanom kaznom. Kazna zatvora je mnogo efikasnija s obzirom na pojačan stepen zastrašenja te je ovakvo rešenje kriminalnopolitički prihvatljivije.³²

Pored ovog uslova koji se odnosi na utvrđenu kaznu, predviđen je i uslov kod kog je relevantna propisana kazna i cilj mu je isključenje primene uslovne osude kada se radi o težim krivičnim delima. Naime, za krivična dela za koja se može izreći kazna zatvora u trajanju od deset godina ili teža kazna ne može se izreći uslovna osuda (čl. 66 st. 2 KZ).³³

Ukoliko je sud učiniocu za krivično delo (ili dela učinjena u sticaju) utvrdio i kaznu zatvora i novčanu kaznu, uslovnu osudu može izreći samo za kaznu zatvora.³⁴ U tom slučaju izreći će uslovnu osudu i novčanu kaznu. U pogledu odnosa uslovne osude i ostalih kazni nesumnjivo je da se uz uslovnu osudu može izreći i oduzimanje vozačke dozvole. Iz svrhe uslovne osude i kazne rada u javnom interesu i njihovog položaja u sistemu krivičnih sankcija proizlazio bi zaključak da se te dve sankcije ne bi mogle izreći zajedno za isto krivično delo.³⁵

Domen primene uslovne osude ograničen je i uslovom vezanim za učinioca. Rešenje iz OKZ je dozvoljavalo izricanje ove sankcije bilo kom učiniocu. Međutim, novi KZ polazi od stava da uslovnu osudu ne zaslužuju sva lica i postavlja dodatni uslov subjektivne prirode prema kome se uslovna osuda ne može izreći ako nije proteklo više od pet godina od pravosnažnosti osude kojom je učiniocu izrečena kazna zatvora za umišljajno krivično delo (čl. 66 st. 3 KZ).³⁶

Kao bitan uslov za izricanje uslovne osude, sadržan u odredbi o svrsi uslovne osude i sudske opomene, je da se radi o učiniocu kod koga će upozorenje uz pretnju kazne dovoljno uticati da ubuduće ne vrši krivična dela i da ga zbog toga nije nužno kazniti. Okolnosti koje će sud uzeti u obzir pri odlučivanju da li će izreći uslovnu osudu s obzirom na ovaj uslov su ličnost učinioca, njegov raniji život, njegovo ponašanje posle izvršenog dela, stepen krivice i druge okolnosti pod kojima je delo učinjeno (čl. 66 st. 4 KZ).

OPOZIVANJE USLOVNE OSUDE

Uslovna osuda se izriče pod pretpostavkom da učinilac krivičnog dela i bez izvršenja utvrđene kazne neće ubuduće vršiti krivična dela.³⁷ Ta se pretpostavka o pro-

32 Uostalom zakonodavac je propisivanjem novčane kazne kod većeg broja krivičnih dela i predviđanjem novog sistema odmeravanja novčane kazne (novčana kazna u dnevnim iznosima, tzv. sistem dani – novčana kazna) želeo da proširi njene primene.

33 KZ iz 1929. godine i KZ iz 1951. godine nisu poznavali ovakvo ograničenje u pogledu propisane kazne. Tek KZ SFRJ iz 1977. godine unosi zabranu izricanja uslovne osude kod dela za koja zakon predviđa strogu kaznu.

34 Po OKZ u tom slučaju sud je mogao da izrekne uslovnu osudu za obe kazne ili samo za kaznu zatvora.

35 Stojanović Z.: *Komentar Krivičnog zakonika, nav. delo*, str. 245.

36 Slično rešenje poznao je KZ iz 1951. godine do novele iz 1959. godine (prema čl. 48 KZ - uslovna osuda ne može se izreći licu koje je za poslednjih pet godina bilo osuđeno na kaznu strogog zatvora ili bezuslovno na kaznu zatvora dužu od jedne godine). Po KZ iz 1929. godine uslovna osuda se nije mogla izreći licu osuđivanom za zločin ili licu koje je za poslednjih deset godina osuđivano na kaznu strogog zatvora ili zatvora preko mesec dana (čl. 65 st. 1 KZ).

37 Lazarević Lj.: *Krivični zakon SRJ sa kraćim komentarom*, Beograd, 1999, str. 139.

gnozi budućeg ponašanja učinioca može pokazati ispravnom. Ako uslovno osuđeni poštuje sve obaveze u toku vremena proveravanja pretnja kaznom nestaje i uslovna osuda će ostati definitivna sankcija za učinjeno delo.³⁸ Međutim, ukoliko učinilac u toku vremena proveravanja učini krivično delo ili ne ispunjava druge obaveze može doći do opozivanja uslovne osude, tj. ostvaruje se pretnja kaznom, ona se izriče i izvršava.

Do opozivanja uslovne osude može doći u tri slučaja: zbog novog krivičnog dela, zbog ranije učinjenog krivičnog dela i zbog neispunjenja određenih obaveza.³⁹

Opozivanje uslovne osude zbog novog krivičnog dela može biti obavezno ili fakultativno. Sud će opozvati uslovnu osudu, tj. opoziv je obavezan, ako osuđeni u vreme proveravanja učini jedno ili više krivičnih dela za koja je izrečena kazna zatvora od dve godine ili u dužem trajanju (čl. 67 st. 1 KZ). Opozivanje je fakultativno ako osuđeni u vreme proveravanja učini krivično delo za koje mu je izrečena kazna zatvora manja od dve godine ili novčana kazna (čl. 67 st. 2 KZ). Prilikom odlučivanja o opozivanju uslovne osude sud će uzeti u obzir sve okolnosti koje se odnose na učinjena krivična dela i učinioca, a posebno srodnost učinjenih krivičnih dela, njihov značaj i pobude iz kojih su učinjena.

Ako opozove uslovnu osudu sud će primenom odredaba za odmeravanje kazne za krivična dela u sticaju izreći jedinstvenu kaznu, uzimajući kaznu iz opozvane uslovne osude kao utvrđenu (čl. 67 st. 3 KZ).

U slučaju da ne opozove uslovnu osudu sud može postupiti na dva načina. Ako smatra da i za novo krivično delo treba izreći uslovnu osudu *biće izrečena samo jedna, nova uslovna osuda i to tako što će se u toj uslovnoj osudi utvrditi nova kazna (do koje se dolazi primenom odredaba člana 60. za odmeravanje kazne za krivična dela izvršena u sticaju) i novo vreme proveravanja koje se računa od dana pravnosnažnosti presude.*⁴⁰ Pri tome sud je vezan zabranom izricanja uslovne osude ako učiniocu za krivična dela utvrđena u uslovnoj osudi i za nova krivična dela treba izreći kaznu preko dve godine zatvora (čl. 67 st. 2 KZ). Ukoliko osuđeni u toku novog vremena proveravanja ponovo učini krivično delo sud mora opozvati uslovnu osudu.

Druga je mogućnost da sud za novo krivično delo izrekne kaznu. Ako osuđenom bude izrečen zatvor vreme provedeno na izdržavanju ove kazne ne računa se u vreme proveravanja.

Opozivanje uslovne osude zbog ranije učinjenog krivičnog dela je obavezno ako sud nakon njenog izricanja utvrdi da je osuđeni izvršio krivično delo pre nego što je uslovno osuđen a radi se o takvom delu da ne bi bilo osnova za izricanje uslovne osude da se za njega znalo.

Ako opozove uslovnu osudu sud će primenom pravila za odmeravanje kazne za dela učinjena u sticaju izreći jedinstvenu kaznu, tako što će utvrditi kaznu za ranije učinjeno krivično delo i uzeti kaznu iz izrečene uslovne osude kao utvrđenu, a ukoliko ne opozove uslovnu osudu za ranije delo može izreći kaznu ili uslovnu osudu.

38 Učinilac kome je izrečena uslovna osuda koja nije opozvana smatra se osuđivanim, odluka o uslovnoj osudi se upisuje u kaznenu evidenciju, a iz nje se briše nastupanjem zakonske rehabilitacije ako osuđeni ne učini krivično delo ni u roku od godinu dana po isteku vremena proveravanja. Neopozvana uslovna osuda ne povlači pravne posledice osude.

39 Stojanović Z.: *Komentar Krivičnog zakonika, nav. delo*, str. 247.

40 Isto.

Do opozivanja uslovne osude može doći i usled neispunjenja određenih obaveza. Ako je uslovnom osudom osuđenom određeno da vrati imovinsku korist pribavljenu krivičnim delom, da naknadi prouzrokovanu štetu, ili da ispuní neku drugu obavezu predviđenu krivičnopravnim normama, a on ne ispuní tu obavezu u roku određenom u presudi, sud može, u okviru vremena proveravanja, produžiti rok za ispunjenje obaveze ili može opozvati uslovnu osudu i izreći kaznu koja je utvrđena u uslovnoj osudi. Ako utvrdi da osuđeni iz opravdanih razloga ne može da ispuní postavljenu obavezu, sud će ga osloboditi od ispunjenja te obaveze ili je zameniti drugom odgovarajućom obavezom predviđenom zakonom (čl. 69 KZ). Neispunjenje neke obaveze, dakle, ne mora nužno voditi opozivanju uslovne osude, u stvari sud je *pre donošenja odluke o opozivanju uslovne osude dužan da ispita da li postoje opravdani razlozi zbog kojih uslovno osuđeni nije ispunio postavljenu obavezu*.⁴¹ Ukoliko bi osuđeni kome je opozvana uslovna osuda ispunio određene obaveze pošto je odluka o opozivanju postala pravosnažna, to nema uticaja na odluku o opozivu uslovne osude. Ako se obaveza ispuní u toku postupka za opozivanje uslovne osude, onda je otpao osnov za donošenje odluke o opozivanju.⁴²

Pravilo je da se uslovna osuda može opozvati samo u toku vremena proveravanja. Međutim, moguće je da uslovno osuđeni izvrši novo krivično delo krajem roka proveravanja ili da se za to sazna kad je taj rok već prošao, tako da praktično nije moguće opozvati uslovnu osudu u vreme proveravanja.⁴³ Zbog toga zakon predviđa da ako uslovno osuđeni u tom vremenu učini krivično delo koje povlači opozivanje uslovne osude, a to je presudom utvrđeno tek posle isteka vremena proveravanja, uslovna osuda se može opozvati najkasnije u roku od jedne godine od dana kad je proteklo vreme proveravanja (čl. 70 st. 1 KZ). Ispravno je uzeti da presuda kojom je utvrđeno novo krivično delo mora postati pravosnažna u navedenom roku.

Isto pravilo u pogledu roka za opozivanje uslovne osude važi i za slučaj neispunjenja određenih obaveza (čl. 70 st. 2 KZ).

Opozivanje uslovne osude zbog ranije učinjenog krivičnog dela moguće je samo u toku vremena proveravanja.

USLOVNA OSUDA SA ZAŠTITNIM NADZOROM

Mnoga zakonodavstva pored uslovne osude kontinentalnog tipa poznaju i uslovnu osudu sa zaštitnim nadzorom, kako bi se merama pomoći, zaštite i nadzora bolje ostvarila svrha uslovne osude. Njome se omogućava da se prema uslovno osuđenom preduzimaju aktivne radnje (za razliku od osnovnog oblika uslovne osude gde je taj odnos pasivan, statički), kroz koje mu se pruža pomoć i zaštita, a istovremeno i vrši nadzor sa ciljem izbegavanja ponovnog vršenja krivičnog dela.⁴⁴ Prihvatanje ovoga drugog oblika uslovne osude imalo je za osnovni cilj da se u slučajevi-

41 Isto, str. 249.

42 Srzentić N., Stajić A., Lazarević Lj.: *nav. delo*, str. 388.

43 Isto.

44 Stojanović Z.: *Komentar Krivičnog zakonika, nav. delo*, str. 303.

ma u kojima je to potrebno, popuni osnovna praznina kontinentalne uslovne osude – odsustvo tretmana na slobodi.⁴⁵

I naš KZ poznaje uslovnu osudu sa zaštitnim nadzorom. Mogućnost stavljanja uslovno osuđenog pod zaštitni nadzor predviđao je i KZ iz 1929. godine. Međutim, usled nedostatka odgovarajućih materijalnih i kadrovskih uslova za funkcionisanje ovako predviđenog zaštitnog nadzora, isti je ostao jedno mrtvo slovo na papiru, samo jedna zakonska mogućnost koja svoju praktičnu realizaciju nije uopšte ugledala.⁴⁶ Novelom KZ iz 1959. godine bilo je moguće mlađem punoletnom licu izreći uz uslovnu osudu i meru pojačanog nadzora od strane organa starateljstva. Uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom uvedena je izmenama krivičnog zakonodavstva 1976. godine.

Učinilac kome je izrečena uslovna osuda može se staviti pod zaštitni nadzor za određeno vreme u toku vremena proveravanja ako se može očekivati da će se zaštitnim nadzorom potpunije ostvariti svrha uslovne osude (čl. 71 st.1, čl. 72 st. 1 KZ). Iz toga proizilazi da se ne radi o nekom novom tipu uslovne osude, već da se njenom osnovnom obliku u određenim slučajevima može pridodati jedan dopunski element, tj. da se učinilac kome je već izrečena uslovna osuda stavi pod zaštitni nadzor.⁴⁷

Svrha koja se želi postići uslovnom osudom sa zaštitnim nadzorom je ista kao kod obične uslovne osude samo što se ovde postiže uz preduzimanje određenih radnji prema uslovno osuđenom. U stvari radi se o učiniocu kod koga nije sigurno da će se uzdržati od vršenja krivičnih dela ako bude prepušten sam sebi, ali za koga se može očekivati da će se uz odgovarajući nadzor na slobodi dovoljno popraviti da ne ponovi kriminalnu aktivnost.

Zaštitni nadzor, odnosno njegovu sadržinu, čine pojedine obaveze predviđene čl. 73 KZ. Zakonodavac daje širok krug obaveza kojima sud može oblikovati zaštitni nadzor. Tako, sud može, pored obaveze uslovno osuđenom da se redovno javlja organu nadležnom za izvršenje zaštitnog nadzora, odrediti jednu ili više od sledećih obaveza: osposobljavanje učinioca za određeno zanimanje, prihvatanje zaposlenja koje odgovara sposobnostima učinioca, ispunjavanje obaveza izdržavanja porodice, čuvanja i vaspitanja dece i drugih porodičnih obaveza, uzdržavanje od posećivanja određenih mesta, lokala ili priredbi ako to može biti prilika ili podsticaj za ponovno vršenje krivičnih dela, blagovremeno obaveštavanje o promeni mesta boravka, adrese ili radnog mesta, uzdržavanje od upotrebe droge ili alkoholnih pića, lečenje u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi, posećivanje određenih profesionalnih i drugih savetovališta ili ustanova i postupanje po njihovim uputstvima, otklanjanje ili ublažavanje štete pričinjene krivičnim delom, a naročito izmirenje sa žrtvom učinjenog krivičnog dela. Neke od ovih obaveza su nedovoljno precizno određene pa je sud dužan da kad god je to moguće izvrši njihovu konkretizaciju.

Vreme trajanja mera zaštitnog nadzora određuje se u okviru roka proveravanja utvrđenog u uslovnoj osudi (čl. 75 st. 1 KZ). Zaštitni nadzor može trajati i kraće od vremena proveravanja i to zbog toga što je sud tako odredio prilikom izricanja uslovne osude ili zbog toga što je zaštitni nadzor čije se trajanje poklapa sa vremenom proveravanja ukinut i pre isteka određenog vremena, jer je sud našao da je is-

45 Srzentić N., Stajić A., Lazarević Lj.: *nav. delo*, str. 388.

46 Bejatović S.: Mesto i značaj uslovne osude i sudske opomene u sistemu krivičnih sankcija, *nav. delo*, str. 179.

47 Stojanović Z.: Uslovna osuda u novom Krivičnom zakonu SFRJ, *nav. delo*, str. 35.

punjena svrha ove mere (čl. 75 st. 4 KZ). Osim mogućnosti ukidanja zaštitnog nadzora u celini sud može, s obzirom na ostvarene rezultate, pojedine obaveze ukinuti ili zameniti drugim (čl. 75 st. 3 KZ).

U slučaju da osuđeni ne ispunjava obaveze koje su mu određene, sud ga može opomenuti, ili može ranije obaveze zameniti drugim ili produžiti trajanje zaštitnog nadzora u okviru vremena proveravanja ili opozvati uslovnu osudu (čl. 76 KZ).

Za razliku od osnovnog oblika uslovne osude koja predstavlja najčešće izricanu krivičnu sankciju, izricanje uslovne osude sa zaštitnim nadzorom je veoma retko. Nesumnjivo najvažniji razlog je neobezbeđenost uslova za njenu primenu kao i nedovoljna osposobljenost organa koji je prema ranijem rešenju bio nadležan za izvršenje zaštitnog nadzora (organ starateljstva).⁴⁸ I pored toga novi KZ je zadržava u sistemu krivičnih sankcija iako je bilo predloga da je ne treba predvideti zbog izostale primene u praksi. Svakako, bolje je uložiti napor da se obezbede materijalni i kadrovski uslovi za izvršenje ove sankcije koja se u mnogim zemljama pokazala delotvornom, nego je jednostavno ukinuti, što je najlakše.⁴⁹

SUMMARY

Ivan Đokić

Law School, Belgrade

SUSPENDED SENTENCE

This work deals with notion of suspended sentence in criminal law. Suspended sentence and judicial admonition form a separate category of criminal sanctions in Serbian criminal law. The purpose of suspended sentence is to avoid punishment for lesser criminal offences when it is not necessary and if warning under pain of punishment is enough to deter perpetrator from committing criminal offence.

The crucial elements of the suspended sentence are the established penalty and the trial period. Imposing and execution of the established punishment is postponed provided that the convicted person does not commit a new criminal offence within a trial period determined by the court in the range of between one and five years.

If convicted person commits a criminal offence during the trial period or fails to discharge a particular obligation imposed with the suspended sentence, the court can revoke the suspended sentence and impose the punishment.

Besides the ordinary suspended sentence, Serbian criminal law recognizes the suspended sentence with protective supervision. It provides for a more active approach in dealing with persons given the suspended sentence, reflected in offering support and protection simultaneously with supervision for the purpose of preventing further commission of criminal offences.

Key words: warning measures, suspended sentence, imposing, revocation of suspended sentence, suspended sentence with protective supervision

48 Stojanović Z.: *Komentar Krivičnog zakonika, nav. delo*, str. 254. Novi Zakon o izvršenju krivičnih sankcija izvršenje zaštitnog nadzora poverava posebnoj organizacionoj jedinici u okviru Uprave za izvršenje krivičnih sankcija Ministarstva pravde.

49 Isto.